

Ивана БОДРОЖИЋ*

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

UDK - 323.28 :: 343.1

Примљено: 16.10.2015.

Проблемска питања дефинисања тероризма¹

Анстракт: Тероризам, као социопатолошки појам у друштву, производи висок степен друштвене опасности која чини материјалну легитимацију законодавчевог предвиђања истог као категорије кривичног права. Процес инкриминисања терористичких активности у директној је зависности од степена развоја решења на плану дефинисања ове појаве у области политичких наука, јер се осим објективног карактера ове појаве, оличене у уништењу и оштећењу живота, тела, разарању имовине велике вредности, она карактерише и субјективним елементом, који подразумева политичку усмереност набројаних понашања. Политички циљ који поседује и који чини *differentia specifica* овог понашања успоставља однос зависности између политиколошких дефиниција тероризма, које ће одредити шта се и у којим условима сматра политичким циљем, и кривичноправних дефиниција, које одређују елементе бића кривичног дела у националним правним системима. У раду се даје приказ и анализа политиколошких и кривичноправних дефиниција, уз апострофирање врсте и карактера њиховог односа, који је оличен у акцесорности кривичноправних у односу на политиколошка одређења тероризма, уз истовремено изношење разлога који стоје у основи оваквог односа и издвајање неких проблемских питања у вези са дефинисањем тероризма као категорије кривичног права.

Кључне речи: тероризам, политиколошке дефиниције тероризма, кривичноправне дефиниције тероризма, кривично право, акцесорни карактер кривичног права.

* Асистент на Криминалистичко-полицијској академији, докторанд Правног факултета Универзитета у Београду

¹ Рад је настао као резултат рада на пројекту *Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције*, који се реализује на Криминалистичко-полицијској академији. Руководилац пројекта је проф. др Драгана Коларић.

Увод

Висок степен друштвене опасности од понашања која се могу означити као терористичка, а која су учестала у 20. и 21. веку, постао је питање број један за демократско друштво засновано на постулатима правне државе и владавине права. Обезбеђивање услова за несметано остваривање основних људских права подразумева развој механизма за превенцију и репресију свих видова недозвољених понашања која могу да их угрозе или повреде. У том смислу, тероризам, као облик политичког насиља и облик насилничког криминалитета праћен великим људским жртвама и разарањима приватне и државне имовине, спада у тешке облике криминалитета, којима се друштво мора супротстављати кроз садејство више различитих облика реакције.²

Тероризам, као приоритетно политички појам и феномен, мора бити спречаван и сузбијан утицањем превасходно на узроке који доводе до њега. У том смислу, као значајни облици друштвене реакције јављају се бројне мере опште и посебне друштвене превенције криминалитета.³ Општа и посебна социјална превенција обухватају систем разноврсних мера и активности које се плански спроводе у различитим подручјима друштвеног живота, а које имају утицај на настајање криминалитета у одређеној средини (Радуловић, 1999: 228-252).

Економска, социјална, образовна, здравствена политика, као и природа правног и политичког окружења у друштву, директно утичу како на развој, тако и на сузбијање криминалитета. Предузимање адекватне реакције може утицати

² Више о значају истраживања у области тероризма, као и о методолошком оквиру научних истраживања у овој области, као предуслову за развој стандарда и процедура за супротстављање и сузбијање овом тешком облику криминалитета видети у: Мијалковић, 2012: 96-112.

³ Мере за спречавање и сузбијање тероризма, уз инсистирање на превенцији, према В. Кривокапићу су, између осталог, одбацивање етикетања и типизације тероризма, уз истицање његовог универзалног кривичноправног значаја; пребацивање тежишта решавања политичких размирица у вези са тероризмом са политичког на кривичноправни ниво; јачање свих видова међународне кривичноправне помоћи, инкриминисање обучавања за вршење терористичких аката и бројне друге (Кривокапић, 2002: 681-682).

на смањење стопе криминалитета у друштву уопште или у конкретној области.

Када је тероризам у питању, као мере које друштву стоје на располагању јављају се као *prima ratio* „мере социјалне превенције, социјалне, економске политике, културе, информисања, образовања и слично“ (Кривокапић, 2006: 2).

Под појмом социјалне политике подразумева се широка и разнолика област јавне политике чији је основни циљ да обезбеди економски одржив, а истовремено социјално прихватљив ниво заштите од разних видова друштвених и индивидуалних штетних ефеката на све чланове друштва, те да тако промовише једнакост, друштвену кохезију и укључивање појединаца у политички и друштвени живот.

Друштво је позвано да кроз процес образовања чини доступним информације о основним људским правима, потреби њиховог остваривања, условима да их једнако користе све друштвене групе, изграђујући тако капацитете појединаца за толеранцију, заједништво, одговорност.

Кроз мере економске политике друштво утиче на подизање животног стандарда становништва, смањујући сиромаштво и незапосленост као факторе незадовољства одређених друштвених група, које касније, руковођене осећајем дискриминације, потенцијално постају ближе идеји о потреби решавања социјалних проблема путем политичког насиља.

Кроз унапређење културе и области информисања друштво настоји да промовише вредности савремене демократске државе, као што су принцип једнакости пред законом, принцип недискриминације, принцип толеранције, принцип узајамног уважавања, принципи мирног решавања сукоба и слично.

Облици друштвене реакције на тероризам као облик недозвољеног понашања деле се на превентивне и репресивне. Од превентивних мера, осим поменутих, држави на располагању стоје и бројне организационе мере и мере технопревенције. Оне имају за циљ да унапреде систем мера за одвраћање од терористичких активности у фази њиховог припремања, смањујући на тај начин проценат извршења терористичких дела.

Организационим мерама мењају се услови који отежавају или онемогућавају вршење терористичких понашања. Оне

подразумевају усвајање одређених правних прописа и комбинују се са неким од поменутих мера социјалне политике (Стојановић, 1985: 942-945).

Технопревентивне мере подразумевају развој и имплементацију техничких решења која могу утицати на смањење проблематичних ситуација. Ове мере подразумевају употребу техничких достигнућа у процесу мењања околине, са циљем смањивања могућности за извршење одређених недозвољених активности.

Поменуте мере социјалне политике, схваћене у најширем смислу, организационе и технопревентивне мере требало би да представљају систем мера друштвене реакције на тероризам, који треба да резултира спречавањем, превенирањем тероризма као друштвено опасног понашања.

Ради се, дакле, о превентивним мерама, које би требало да делују на узроке тероризма, смањујући основ за његов настанак и развој.

Међутим, све већи број терористичких аката, њихове разноврсне форме испољавања и облици, захтевају реакцију друштва и репресивним средствима, каквим се превасходно сматра кривично право. Кривичноправно реаговање на тероризам може се оправдати тежином деликта, јер оно представља механизам друштвене реакције који треба да обезбеди основна права појединца и друштва, дакле оне вредности које чине претпоставку за његово несметано функционисање (Ashworth, 1991: 19-27).⁴

Политиколошке дефиниције тероризма

Специфичност одређивања појма тероризма у вези је са његовом комплексном природом. Покушај одређења неког појма своди се на издвајање кључних карактеристика које улазе у његов садржај и чине његову специфичну особеност (*differentia specifica*) у односу на друге појмове. Оно што одређивање појма

⁴ Правни приступ дефинисању тероризма подразумева одређивање овог појма као правне категорије, уз истовремено одређивање њему припадајуће санкције, али га не треба раздвајати од научно-теоријског прустапа који подразумева употребу научних метода које се користе у друштвеним наукама (Димитријевић, 2005: 967-968).

тероризам чини сложеним јесте чињеница да у садржај овог појма улази неколико карактеристика које су му нужно својствене. Дакле, више је особености у заједничком садејству потребно да карактерише једну појаву како би се она могла означити појмом тероризам.

Овај процес одређења појма тероризма и његових саставних компоненти додатно компликује и чињеница да се његов садржај мењао кроз време, дакле у питању је динамична појава, која мења своје појавне облике и форме у зависности од временских и просторних детерминанти, и која је при том изразито политичке природе.

Основни проблем у покушају стварања једне универзално прихваћене дефиниције тероризма лежи у чињеници да је тероризам као друштвена појава приоритетно политички феномен, а да његово дефинисање управо бива отежано различитим и супротстављеним политичким интересима.

Како Симеуновић констатује, изостанак универзално прихваћене дефиниције тероризма отежава са једне стране потреба наметања једне политички употребљиве дефиниције, а са друге стране потреба да се таква дефиниција нужно избегне (Симеуновић, 2009: 18).

Као разлози због којих је тероризам тешко дефинисати наводе се сложеност појаве, многострукост форми испољавања, динамизам, као и постојање бројних, уврежених и нејасних представа о тероризму као појави (Симеуновић, 2009: 18). Поред тога, истиче се да се овим термином неоправдано обухватају акти обичног криминала, да је дефинисање појма у директној вези са емоцијама и интересима, да је праћено наглашеном субјективношћу, као и да се због сложене природе овај појам различито дефинише у зависности од врсте научног приступа (војног, политиколошког, социолошког, правног) (Јаковљевић, 1997: 25).

Како Јаковљевић наводи, „тероризам и његов појам је једно од оних питања које свако може да схвати на први поглед, али које, ако се темељно испита, открива сазнање да није тако лако, како се веровало приликом првог прилажења проблему“ (Јаковљевић, 1997: 25).

Разноврсни и бројни покушаји многих научних институција, организација и индивидуалне научне мисли⁵ да дефинишу тероризам имали су различит значај и употребљивост у процесу идентификације, класификације и дескрипције појма тероризма. У зависности од места настанка, степена научности и циљева поменуте дефиниције могу се, према општеприхваћеном ставу науке, поделити на академске и административне.⁶

Академске дефиниције представљају скуп мишљења и ставова које су страна и домаћа наука забележиле у процесу истраживања тероризма. Те се дефиниције међусобно разликују у зависности од вредносног, концептуалног и идеолошког приступа тероризму и могу се класификовати као негативне, консенсуалне и апстрактне. За потребе овог рада биће извршен избор дефиниција светске науке, које су, аналитички посматрано, корисне приликом издвајања основних елемената појма тероризам.

У делу *Политички тероризам* Алекс Шмид је 1983. извршио анализу сто девет академских дефиниција тероризма и издвојио елементе који су заступљени у тим дефиницијама, што је касније потврдио у заједничком делу са Албертом Јонгманом (Schmid et.al, 2005). Елементи који се најчешће понављају су: насиље, сила (83,5%), политичко насиље (65%), страх (51%), претње (47%), психолошки ефекти и претпостављене реакције (41,5%), диференцијација жртава–циљ (37,5%), смишљена, планирана, систематска и организована акција (32%), метод борбе, стратегија, тактика (30,5%), аномалије у кршењу прихваћених правила без хуманитарних ограничења (30%), присила, изнуђивање пристанка (28%), жеља за публицитетом (21,5%), самовољни, безлични, насумични карактер; недискриминативност (21%), цивили, неутралци, аутсајдери као жртве (17,5%), застрашивање (17%), наглашена невиност жртава (15,5%), група, покрет, организација као извршилац (14%), симболична природа

⁵ К. Марк је тероризам описао као „скуп некорисних свирепости, који чине људи који су сами заплашени, покушавајући да прекину несигурност“ (Гаћиновић, 2005: 45).

⁶ О подели дефиниција у наведеном контексту видети више: Симеуновић, 2009: 33-66; Мијалковић et. al., 2012: 299-336; Гаћиновић, 2010: 181-188; Гаћиновић, 2008: 48.

акција (13%), неурачунљивост, непредвидљивост, неочекиваност дешавања насиља (9%), тајна прикривена природа (9%), поновљивост, серијски или капмањски карактер насиља (7%), криминал–злочин (6%), захтеви усмерени ка трећим лицима (4%) (Мијалковић et.al, 2012: 310-311).

Сличну консенсуалну дефиницију касније су анализом седамдесет три дефиниције дали Л. Вајнберг, А. Педазур и С. Хирш–Хефлер, и она гласи: „тероризам је (1) политички мотивисана (2) тактика која укључује (3) претњу или употребу силе или (4) насиља, у којој тежња за (5) публицитетом игра значајну улогу“ (Симеуновић, 2009: 35).

Негативну дефиницију тероризма даје Џон Такра, који каже да се ради о „апстрактном феномену који не поседује реалну суштину која се може открити и описати“ (Thackrah, 2004).

Под појмом тероризма Катарина Томашевски подразумева „различите акте насиља и угрожавања људских права и људских живота, као и јавних, односно заједничких и индивидуалних добара (Томашевски, 1983: 13-22).

Синтагму политички тероризам користи Пол Вилкинсон, који наводи и појам криминални тероризам који одређује као „системско прибегавање терору у циљу стицања приватне материјалне добити“ (Гаћиновић, 2008: 50).

Према Филипу Керберу, тероризам је симболичан акт и „може бити анализиран као и други начини комуникације, анализом његова четири саставна дела: трансмитер (терориста), независни прималац (мета), порука (бомба, заседа или нека друга терористичка акција) и повратна спрега (реакција одређеног круга слушалаца)“ (Гаћиновић, 2008: 50).

„Сваки акт тероризма политички мотивисаних извршилаца одређен је односом према власти и према томе је политички“, сматра В. Димитријевић (Димитријевић, 1982: 37).

Тероризам се, према Драгану Симеуновићу, дефинише као „вишедимензионални политички феномен који се теоријски најопштије може одредити као сложени облик организованог, групног, и ређе индивидуалног или институционализованог политичког насиља обележен брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима

остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на начин непримерен датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају“ (Симеуновић, 2009: 78).

Под појом тероризма Радослав Гаћиновић подразумева „организовану примену насиља (или претњу насиљем) од стране политички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да изазивањем страха, зebње, дефетизма и панике намећу своју вољу органима власти и грађанима“ (Гаћиновић, 2011: 72-72).

Наведене академске дефиниције домаћих и страних аутора, дате превасходно са политиколошког аспекта, могу да послуже као основ за издвајање општих полазних претпоставки које свако понашање које се има означити као терористичко треба да поседује.

Кривичноправне дефиниције тероризма и проблеми дефинисања

Правна наука је у својим покушајима да одреди тероризам полазила од научних достигнућа политичких наука, као приоритетних у истраживању тероризма. Ова негативна друштвена појава, која због високог степена друштвене штетности коју садржи, као и због сложености последица које проузрокује, нужно интересује правну науку која се бави истраживањем друштвених односа, у контексту права и обавеза појединаца и друштва и њиховим међусобним односима, која настоји да је дефинише и одреди као недозвољено понашање, како са аспекта међународног права, тако и са аспекта националних кривичних законодавства појединих држава.

Појмовно одређење тероризма као правне појаве у смислу кривичног дела и неког другог деликта само се делимично може ослањати на етиолошко значење појма тероризма, а у основи је директно акцесорно политиколошким одређењима овог појма, јер она представљају основ за адекватно предвиђање одређених штетних делатности као недозвољених и правом забрањених. Питања криминализације терористичких активности зависе од дефиниционих елемената које су током развоја паралелно

развијале политикологија и право. У том смислу биће изложени основни проблеми у процесу дефинисања тероризма као политичке појаве, из које се непосредно изводи његов правни појам. Дакле, у даљем излагању биће анализирани политичке и правне дефиниције тероризма, као и проблеми који отежавају стварање општеприхваћене дефиниције.

Потреба реаговања на тероризам кроз механизме кривичног права директно је повезана са последицама које он проузрокује. Угрожавање и повреда живота и тела, имовине, слобода и права употребом или претњом употребе насиља зарад решавања политичких неслагања и проблема оправдава и подразумева кривичноправну реакцију. У питању је тешки облик криминалитета, политичког и делимично насилничког карактера. Друштвена опасност од терористичких понашања оправдава криминализацију истих нормама кривичног материјалног права националних законодавстава, као и реакцију држава на наднационалном нивоу.⁷

Кривично право од првих покушаја конкретизоване реакције на тероризам тридесетих година 20. века, до данашњих дана, континуирано развија механизме за супротстављање овом облику криминалитета. У оквиру тих покушаја развијани су различити модели предвиђања кривичних дела тероризма, којима су биле својствене различите законодавне технике прописивања бића кривичних дела тероризма. У том смислу, кривичноправно реаговање на тероризам приоритетно је било оријентисано на дефинисање појма кривичног дела тероризма и сродних кривичних дела, чије је инкриминисање као засебне категорије предвиђено да служи заштити друштва од овог типа криминалитета, у садејству са осталим механизмима друштвене реакције. Будући сложена категорија, и у науци кривичног права развијала се кроз различите покушаје дефинисања, како појединих теоретичара, тако и у законодавствима појединих држава.

Потреба кривичноправног дефинисања тероризма јавља се истовремено са првим институционализованим и појединачним

⁷Кривичноправна репресија заснива се, према мишљењу З. Стојановића, на начелу праведности и сразмерности, као и на сатисфакцији жртава, уз истицање опасности коју садржи претерано ширење кривичноправне репресије у овој области (Стојановић, 2010: 12).

покушајима политичке мисли у дефинисању и објашњењу тероризма као девијантне друштвене појаве. Дефинисање тероризма као кривичноправне категорије коинцидира са покушајима дефинисања тероризма од стране теоретичара политиколошке оријентације и користи издвојене дефиниционе елементе тероризма као основу за изградњу појма, односно бића кривичног дела тероризма као категорије материјалног и међународног кривичног права, уз постојање неколико проблема који су отежавали његов настанак.

Као основни проблем одређивања тероризма као кривичног дела јављала се тенденција да се појам тероризма дефинише сродним појмовима попут терора и терорисања, што представља начин дефинисања који је споран са становишта научног истраживања. Наиме, дефинисање једног појма подразумева његово објашњење помоћу различитих речи и мисли, а не понављање појмова истих или сличних по садржају. Кривичноправно одређење неког појма подразумева издвајање чињеничног описа, дакле обавезних обележја одређеног понашања. Ради се о селекцији и одређивању конститутивних обележја одређеног кривичног дела, дакле о типизирању недозвољеног понашања као конкретног кривичног неправга. Овај процес подразумева тачно, јасно и логички исправно одређивање обележја одређеног кривичноправног појма, које се не сме вршити речима истог или сличног значења. Дакле, таутологија, која је присутна у политиколошким одређењима тероризма, преносила се и на област кривичног права, што је трпело критику на рачун таутолошког одређења тероризма као кривичноправне категорије.

Као други проблем приликом одређивања кривичноправног појма тероризма јављала се многострукост форми испољавања и облика терористичког деловања. Преглед терористичких активности, хронолошки посматрано, представља полазни основ за уочавање бројности и разноврсности терористичких понашања.⁸ Сва она требало би да испуњавају

⁸ Тероризам се може класификовати на основу мноштва критеријума. Према циљевима који се њиме настоје остварити, он се дели на идеолошки мотивисан тероризам, етно-сепаратистички тероризам и верски фундиран тероризам; према средствима класификује се као класични (конвенционални), биохемијски

одређене карактеристике које би их могле означити као кривично дело тероризма, па је потребно извршити неопходну генерализацију која подразумева анализу појединачних понашања и изналажење заједничког именитеља разнородним људским активностима, које саме по себи већ представљају инкриминисана понашања у смислу одредаба националних кривичних законодавстава⁹.

Издавање обележја бића кривичног дела, у складу са начелом законитости, и то његовим сегментом *lex certa*, подразумева што прецизније одређење обележја бића кривичног дела, а не само казуистичко навођење већ инкриминисаних понашања, са додатним посебним обележјима.

Као трећи и најзначајнији проблем одређења дефиниције тероризма у кривичноправном смислу јављао се карактер овог понашања, који је доминантно политичке природе. Ови политички проблеми стајали су на путу стварања политиколошке дефиниције, али и кривичноправне, јер она варира од законодавства до законодавства, док на међународном нивоу није могао бити усвојен опште прихватљив појам тероризма као категорије кривичног права, управо због различитих политичких интереса и приступа, које поједине државе имају приликом његовог одређења.

Иако су поменути проблеми дефинисања тероризма као кривичног дела били присутни ипак је значајно издвојити одређени број дефиниција индивидуалне научне мисли, које могу да послуже као основ за разумевање и решавање проблема дефинисања тероризма као кривичног дела у савременим условима. У том смислу као значајније дефиниције издвајамо следеће (Јаковљевић, 1997:42).

Према Т. Живановићу, „тероризам, политичког карактера или не, означава акте који по природи изазивају код неког осећај страха од ма којег зла, акте који су застрашујући”.

и нуклеарни, док се према методама може поделити на класични, самоубилачки, „сајбер“ тероризам и нарко-тероризам. Више о класификацији тероризма видети у: Симеуновић, 2009: 82-85.

⁹ Ради се о кривичним делима против живота и тела, против слобода и права човека и грађанина, против имовине, против опште сигурности људи и имовине, против безбедности јавног саобраћаја и слично.

Под појмом тероризма Р. Лемкин подразумева застрашивање људи извршењем насиља.

Тероризам се према А. Сотилеу дефинише као „криминални метод који се карактерише терором, насиљем, у погледу одређеног циља“. Ј. Вациорски под тероризмом подразумева „метод криминалне активности којом починилац намерава да путем терора наметне своју превласт у друштву или држави да би сачувао, изменио или порушио друштвене везе јавног поретка“.

Као карактеристике тероризма Х. Де Вабрес истиче: 1) да је дело банди; 2) да су поступци којима се изазива терор: експлозије, разарања железничких возова или зграда, рушење брана, тровање воде за пиће, ширење заразних болести; 3) да се њиме ствара општа опасност.

Наведене дефиниције потичу из тридесетих година прошлог века и одраз су схватања прилагођених тадашњим појавним облицима и формама испољавања терористичких понашања. Како се тероризам као друштвена појава развијао и усложњавао јављали су се и новији приступи у његовом дефинисању, који суштински мењају садржај и смисао, а потичу из последњих деценија прошлог века.¹⁰

Да је „терор – не и тероризам – један симболичан акт управљен на политичко понашање путем ваннормалних средстава, која уплићу у себе употребу и претњу насиљем“ сматра Т. П. Торнтон.

Под појмом тероризма П. Јуилард подразумева „акт насиља који рађа страх или застрашивање код становништва неке државе и који прети животу, телесном интегритету, физичком и

¹⁰ Без обзира који се приступ о историјату тероризма као појаве прихвати, да ли онај који под овим појмом подразумева многобројне облике политичког насиља, који су му били претеча или се као његов почетак наводи грађанска револуција у Француској, савремени тероризам се јавља почетком шездесетих година прошог века, када добија карактер међународног, чему су допринели савремени услови који су га трансформисали у међународни феномен, понајвише техничко-технолошки напредак, који је довео до доступности савременог оружја и развоја медијских средстава, која служе као трансмитер порука, политичке садржине, које се сваким терористичким актм настоје да пошаљу и доставе широком аудиторијуму.

душевном здрављу или слободи евентуалних жртава посматраних колективно“.

Према мишљењу Тран Тама тероризам означава акте међународног кривичног дела извршене посредством насиља и застрашивања ради постизања одређеног циља.

Појам тероризам Е. Давид дефинише као „сваки акт оружаног насиља који, извршен у политичком циљу, социјал-филозофском, идеолошком или религијском, крши правила хуманитарног права која забрањују употребу варварских средстава, нападом на невинне циљеве или циљеве који немају војни интерес“.

Х. Хајмс тероризам одређује као употребу терора од стране милитантне политике у циљу обарања владе или принуђавања владе да промени политику, при чему разликује директни и индиректни тероризам (Јаковљевић, 1997: 45).

Упоредо са покушајима дефинисања тероризма као кривичног дела од стране појединих теоретичара, овај процес одвијао се и на наднационалном нивоу, под окриљем међународних организација, са циљем да се пронађе потребни минимум сагласности држава о обележјима кривичних дела тероризма, углавном у вези са конкретним догађајима, што је резултирало усвајањем већег броја резолуција, конвенција и одлука.

Иако не свеобухватне и систематичне, оне су предвиђале поједина недозвољена понашања као кривична дела која национални кривичноправни системи, ратификацијом поменутих докумената, морају да имплементирају, и постепено су вршиле унификацију терористичких кривичних дела, секторски посматрано.

Историјат и развој решења правног дефинисања терористичких понашања представља основ за разумевање и подстицање процеса унификације инкриминација националних законодавстава, који карактерише данашњу кривичноправну реакцију.

Преглед кривичноправних дефиниција, односно обележја бића кривичних дела тероризма у националним законодавствима, без подробније упоредноправне анализе биће изложен у наставку, јер оне представљају врсту административних дефиниција које су настале као резултат утицаја секторских конвенција и

релевантних међународних докумената. Иако законски оквири варијају између држава, приметан је процес усклађивања одредаба националних кривичноправних система са релевантним прописима на нивоу Европске уније, тако да је упоредноправни приказ и анализа одредаба националних кривичноправних прописа у вези са тероризмом значајно измењена након усвајања најважнијих докумената на европском нивоу, који су успоставили кривичноправни појам тероризма и најважнијих појмова од значаја за материјално кривично право, тако да земље чланице, али и земље кандидати за пуноправно чланство, могу у својим националним кривичноправним системима поћи од заједничког кривичноправног појма тероризма.¹¹

У законодавству Велике Британије тероризам је дефинисан у неколико закона: у *Закону о спречавању тероризма (Temporary Provision Act)* тероризам је дефинисан као употреба насиља у политичке сврхе и свака друга примена насиља ради изазивања страха у јавности или делу јавности¹²; у *Закону о антитероризму (Britain's Antiterrorism Crime and Security Act)* тероризам је одређен као претња или коришћење претње било где у свету или утицај било кога на имовину било које владе у свету; у *Закону о тероризму (Terrorism Act)* тероризам означава озбиљну употребу силе или претњу насиљем из политичких, верских и идеолошких разлога, усмерену против живота цивила и јавне имовине, која тежи да коришћењем ватреног оружја или експлозивних материја изазове стах у јавности, материјална разарања, наруши здравље и општу безбедност.

У Руској федерацији тероризам је одређен у *Федералном закону о борби против тероризма* као идеологија насиља и пракса којом се настоји утицати на одлуке органа државних власти, локалне самоуправе или међународних организација, повезана са застрашивањем цивила и/или другим облицима

¹¹ О упоредноправним аспектима тероризма као кривичног дела пре и након усвајања најважнијих европских докумената о тероризму: *Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No. 196)* и *Оквирна одлука Савета ЕУ о борби против тероризма (Council Framework Decision on Combating terrorism, 2002/475/JHA)*); упоредити: Коларић, 2011: 57-76; Стојановић, Коларић, 2015: 7-32.

¹² *Britain's Prevention of Terrorism- Temporary Provision Act.*

незаконитих насилних радњи, док се под терористичким активностима подразумева организовање, планирање, припрема, спровођење и финансирање терористичких аката; подстицање аката тероризма; успостављање незаконите оружане формације, криминалног удруживања (злочиначка организација) или организоване групе за спровођење аката тероризма, као и учешће тих ентитета у терористичким актима; регрутовање, наоружавање, обучавање и коришћење терориста; информативну или другу помоћ за планирање, припрему или спровођење терористичких аката; популаризацију терористичких идеја, ширење материјала или информација о терористима. Терористички акт, у смислу овог закона, означава експлозију, подметање пожара или друге радње усмерене на застрашивање становништва и представља ризик од губитка живота, изазива знатну штету на имовини или еколошку катастрофу и друге тешке последице, с циљем незаконитог утицаја на одлуке које доносе државни органи, органи локалне управе или међународне организације, као и претње од извршења акција са истом сврхом. У *Кривичном законнику Руске федерације* кривично дело тероризма је дефинисано као вршење експлозија, паљевина или других чињења која изазивају опасност од погибије људи, проузроковања знатне материјалне штете или настајања других друштвено штетних последица, ако су те делатности извршене с циљем нарушавања друштвене безбедности, застрашивања становништва или ради утицања на органе власти у процесу доношења одлука (Мијалковић et. al., 2012: 301, 304).

Кривични закон Грчке под појмом тероризма обухвата акте којима се може озбиљно оштетити држава или међународна организација, који имају за циљ изазивање страха код становништва или присиљавање државе или међународне организације да чини одређене акте или се уздржи од одређеног поступања, или да оштети или уништи фундаменталне уставне, политичке или економске структуре државе или међународне организације. Ти акти подразумевају убиство, тешке телесне повреде, отмице, кривична дела у вези са поседовањем експлозива и хемијских супстанци, угрожавање хране, загађење водених потенцијала, као и дела којима се крше основна грађанска, политичка или било која друга права предвиђена *Уставом* или другим позитивним

међународним прописима (<http://www.cot.nl/>, доступно 14. 11.2014).

Кривични закон Норвешке одређује тероризам као кривично дело учињено с намером да се озбиљно омету функције од виталног значаја за друштво, као што је функционисање законодавне, извршене или судске власти, сигурно снабдевање храном или водом, функционисање банкарског или монетарног система, медицинских установа, да се озбиљно застраши становништво и слично (<http://www.cot.nl/>, доступно 14. 11. 2014).

У Шведској је тероризам дефинисан као кривично дело у *Новом закону о кривичној одговорности за терористичка кривична дела (New Act on Criminal Responsibility for Terrorist Crimes)*. Под тероризмом се подразумевају акти којима се озбиљно нарушава безбедност државе и међународне организације с намером да се: озбиљно уплаши становништво или поједине друштвене групе; неправедно присиле јавне власти или међународне организације да делују у жељеном правцу или да се уздрже од одређених акција; озбиљно дестабилизују или наруше фундаменталне политичке, уставне, економске или друштвене структуре државе или међународне организације. Под терористичким актима се подразумевају следећа кривична дела: убиство, разне окрутности, киднаповање, тешке повреде лица, подметање пожара који изазива губитак живота или злонамерну штету, отмица авиона, насилни акти, саботаже на аеродромима, ширење отрова или инфекција и незаконита употреба хемијског оружја и другог оружја за масовно уништавање (www.coe.int/gmt, доступно 3. 12. 2014).

Дански кривични законик под актима тероризма подразумева сва насилна дела чија је намера да се заплаши становништво Данске, њени органи власти или међународна организација, да се они приморају да делују или се уздрже од одређених активности, или да се дестабилизују или оштете виталне политичке, уставне, економске или друштвене институције. Та дела су: тешко насиље, отмице, поремећеју у безбедностиобраћаја на путевима, отмице превозних средстава, кршење закона о оружју, подметање пожара, експлозија, ширење штетних гасова, изазивање поплава, оштећење пруга или других превозних средстава, контаминација воде или контаминација

предмета намењених заједничкој употреби. Поседовање или коришћење радиоактивних супстанци. Као терористичка кривична дела, у поменутом закону, предвиђена су и дела којима се директно или индиректно даје финансијска и друга логистичка подршка тероризму (www.legislationonline.org, доступно 15. 12. 2014).

Кривични закон Киргистана кривично дело тероризма дефинише као експлозију, акте подметања пожара или друге радње које представљају опасност за људе и могу имати смртне последице, које проузрокују знатну штету или друге последице, с циљем подривања јавне безбедности, терорисања људи или вршења притиска на власти (Мијалковић et .al., 2012:303).

Наведене дефиниције кривичног дела тероризма у националним законодавствима појединих држава, заједно са дефиницијама одређених државних институција и правних докумената међународних организација, представљају административне дефиниције тероризма, које су се јавиле углавном као реакција на поједначне терористичке догађаје, без успеха на плану универзалног дефинисања кривичног дела тероризма које би било схваћено као јединствено кривично дело против међународне безбедности и универзалних вредности човечанства.

Уместо закључка – акценорност кривичног права као претпоставка поштовања основних постулата демократске државе

Правне, политичке и идеолошке разлике између твораца појединих административних дефиниција представљале су проблем у изналажењу јединственог става међународне заједнице о конститутивним обележјима општег кривичног дела тероризма, чије би постојање онемогућило избегавање кривичног гоњења учинилаца ових кривичних дела одласком у земљу у којој оно није или је на други, ужи, начин инкриминисано. Међународни карактер терористичких активности оправдава тежњу, која је у савременим условима остварена у неким регионалним документима, да се на тероризам гледа као на јединствену кривичноправну категорију, без обзира на то према коме је

управљен и ко је држава извршења, а ко држава у којој се учиниоцу суди.

Препозната потреба за хармонизованим дефинисањем тероризма као категорије кривичног права последица је све већег броја терористичких напада широм света и представља претпоставку ефикаснијег сузбијања и супротстављања тероризму. Међутим, оно што је извесно и што се може закључити из прегледа политиколошких и кривичноправних дефиниција тероризма, јесте да се прве налазе у односу акцесорности у односу на друге. У том смислу, ширина дефинисања у политиколошким дефиницијама тероризма одређивала је број и карактер недозвољених активности које чине објективна обележја кривичног дела тероризма, док је са друге стране одређивала и појам специфичне намере и њену усмереност ка остварењу одређеног посебног циља.

Акцесорност у односу поменутих одређења тероризма може се сагледати са два аспекта. Први подразумева усклађеност кривичноправне репресије са основним начелима кривичног права, као резултанте вишедеценијског развоја кривичноправне науке на глобалном нивоу. Ова начела, међу којима је приоритетно начело легитимности, које поставља основ и границе кривичноправној репресији, подразумевају да кривично право мора бити *ultima ratio* у борби друштва против криминалитета, па и тероризма као једног од његових тешких облика. Дакле, у складу са поменутиим начелом, правнодржавно, либерално оријентисано кривично право има акцесорни карактер у односу на све друге механизме друштвене реакције, па се превентивна, политиколошка, социолошка, техничко-технолошка решења и методе јављају као приоритетни у сузбијању тероризма, чему свакако претходи његово дефинисање са спекта друштвеног механизма који је покренут.

С друге стране, однос акцесорности између кривичноправних и политиколошких дефиниција одређен је природом тероризма у чијој се основи налази политички циљ, идеја, и подразумева одређење истог приоритетно са аспекта политичких наука, које у зависности од конкретног случаја одређеном циљу дају или одузимају карактер легитимног политичког циља.

Постојање бројних дефиниција, како индивидуалне научне мисли, тако и бројних међународних тела и организација, представља задовољавајући основ за успостављање релативно хармонизованог кривичноправног одређења тероризма, које ће представљати основ за ефикаснију примену кривичног права на наднационалном нивоу, који једино и представља ниво на којем се свеобухватно може сузбијати ова друштвено штетна појава која угрожава међународну безбедности и фундаментална људска права.

Литература

1. Ashworth, A., (1991). *Principles of Criminal Law*, Clarendon Press, Oxford.
2. Гаћиновић, Р., (2005). Дефинисање савременог тероризма, *НБП*, Vol. XI, No. 2, стр. 41-54.
3. Гаћиновић, Р., (2008). Феноменологија савременог тероризма, *Војно дело*, бр. 3, стр. 46-59.
4. Гаћиновић, Р., (2010). Тероризам у политичкој теорији, *Српска политичка мисао*, бр. 2, стр. 177-195.
5. Гаћиновић, Р., (2011). *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Медија центар Одбрана, Београд.
6. Димитријевић, В., (1982). *Тероризам*, Радничка штампа, Београд.
7. Димитријевић, И., (2005). Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма, *Безбедност*, бр. 6, стр. 967-979.
8. <http://www.cot.nl/>, доступно 14. 11. 2014.
9. Јаковљевић, Д., (1997). *Тероризам са гледишта кривичног права*, Београд.
10. Коларић, Д., (2011). Кривично дело тероризма – упоредноправни аспекти, *НБП*, бр. 2, стр. 57-77.
11. Кривокапић, В., (2002). Тероризам као облик организованог криминалитета и мере супротстављања, *Безбедност*, бр. 5, стр. 665-684.
12. Кривокапић, В., (2006). Специјалистичка едукација као мера супротстављања организованом криминалу, У:

- Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета*, Београд.
13. Мијалковић, С., (2012). Методолошки оквир једног научног истраживања организованог криминала и тероризма, *Безбедност*, бр. 2, стр. 96-112.
 14. Мијалковић, С., Бајагић, М., (2012). *Организовани криминал и тероризам*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
 15. Радуловић, Љ., (1999). *Криминална политика*, Београд.
 16. Симеуновић, Д., (2009). *Тероризам*, Едиција *Crimen*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
 17. Стојановић, З., (1985). Кривично право и други облици реакције на друштвено опасна понашања, *Наша законитост*, бр. 8, стр. 931-948.
 18. Стојановић, З., (2010). Кривична дела тероризма, *Ревизија за криминологију и кривично право*, бр. 3, стр. 11-32.
 19. Стојановић, З., Коларић, Д., (2012). Нова решења у Кривичном законнику Републике Србије, *Безбедност*, бр. 54, стр. 7-32.
 20. Schmid, A. P., (1983). *Political Terrorism*, Amsterdam, North Holland.
 21. Schmid, A. P., Jongman, A. J., (2005). *Political Terrorism*, Piscataway, New York: Transaction Publishers.
 22. Томашевски, К., (1983). *Изазов тероризма – проблеми сузбијања тероризма у међународној заједници*, Младост, Београд.
 23. Thackarah, J. R., (2004). *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London.
 24. www.legislationonline.org, доступно 15. 12. 2014.
 25. www.coe.int/gmt, доступно 3. 12. 2014.

Problematic Issues in Defining Terrorism

Abstract: *Terrorism, as a socio-pathological notion in society, generates a high degree of social danger, which makes the material legitimacy of predictions the same notion as a category of criminal law. The process of criminalization of terrorist activity depends directly on the degree of development of solutions in the definition of this phenomenon in the field of political science, since in addition to the objective character of this*

phenomenon, embodied in the destruction of and damage to life, body and the destruction of property of high value, it is also characterized by a subjective element, which implies political orientation of the listed behaviors. The political goal, which it in itself possesses, makes the differentia specifica of such conduct, establishes a relationship of dependency between politicology definitions of terrorism, which determine what and in what circumstances is considered a political purpose, and criminal definitions that define the elements of the offense in the national legal systems. This paper provides an overview and analysis of some political and criminal definitions, focusing on the type and character of their relationship, which is embodied in the accessories of criminal law definitions of terrorism in relation to the ones offered by political science. The paper also analyzes the reasons that underlie this relationship and the implementation of some issues related to the definition of terrorism as a category of criminal law.

Keywords: *terrorism, political science definition of terrorism, criminal definition of terrorism, criminal law, an accessory character of criminal law*